

A LIPÓTVÁROS JUBILEUMA

írta:
DÁSZTOR MIHÁLY

Az Egyesült Lipótvárosi Polgári Kör kedves és hangulatos ünnepet rendezett a minap abból az alkalmából, hogy a mai Lipótváros hátán most 140 esztendeje épült fel az első lakóház. Kemnitz János tímármester emeletes háza. Kemnitz uram házával indult meg aztán diadalmas pályafutása a Lipótvárosnak, melynek ma több mint 1200 épülete, húszezer lakása és több mint 80 ezer lakója van. Ebben a városban lakik a főváros népszerűségének tizenharmadrésze, mely 89 millió pengő jövedelem és 453 millió pengő vagyron után fizet jövedelem- és vagyronadó. Ebben a városban van Budapest legtöbb négy- és ötemeletes háza; és ebből a városrészből indult el valamikor a 67-es kiegészítés után a kereskedelem és iparnak az a nagyszerű fellendülése, mely életre keltette és megtermékenyítette Nagymagyarország gazdasági életét.

A NAGY VADÁSZTERÜLET.

Hogy születik egy ekkora város?

Tulajdonképpen báró Schilson János kamarai adminisztrátornak, egy erőskezű és nagyon tehetséges helytartósági tisztviselőnek köszönheti a Lipótváros, hogy megszületett. Schilson báró József császár egyik pénzügyi és gazdasági kommisszáriusa volt, kit a pesti százastanács, az akkori idők városatyá-testülete annyira nem szeretett, hogy egy ízben bepanaszolta a császárnak; azzal vádolta, hogy erőszakos és goromba.

Ennek a Schilsonnak jutott eszébe, hogy a Váci kapu előtt elterülő homokon, a Lipótváros mai területén új modern várost épít. Ehhez tudni kell, hogy József császár idejében a köfallal körülkerített Belváros volt a régiék egész Pestje. A várostól kelet felé, a mai Teréz- és Józsefváros hátán kertek, szántók és rétek sorjáltak és a kertek között volt néhány száz csőszkunyó is. Ellenben a Váci kapu előtt, a mai Vörösmarty-téren, csak a Harminec-ház meg a Sőhivatal állott, egyéb semmi. A várostól észak felé, a Duna mentén, végnélküli gödrös és buckás homoksivatag terült el. Tavasz olvadáskor meg őszi esőzések a vadvizek megállottak a hepe-hupás talajon; beleették magukat a honokba. Nyárra mocsár lett a vadvízből, mely nádat, meg kákát termelt. A pocsolyás-tengerben milliárdszámra tenyészett a szűnyög; a káka meg a nád közt százerezszámra bújt meg a vízmadár s a pákások idejártak szárcsa, meg bibicójást szedni; idejártak vadkacsára vadászni. Csak a homoktenger közepén, a mai Szabadságtér helyén, állott egy irdatlan nagy téglamonstrum. Ez volt a „Neugebeude”. József császár építette. Hogy mi végre? Kaszárnának-e, vagy bőrlőnnek; azt senki se tudta. Ezen a nagy vadászterületen, ennek a moesarakkal tarkított homoksivatagnak a hátán akart új várost építeni Schilson. Csak az alkalmat várta. Az alkalom is megjött hamarosan. A pesti magisztrátus új vásárteret keresett a városfalakon kívül, mert a falakon belül a görbe-görbe uccákon, meg a szűk Városház téren nem fért már meg az egyre növekvő országos vásárok sokadalma. Ebbe a területbe kapaszkodott bele a kamarai adminisztrátor. Úgy tervezte, hogy az új vásárternek az északi városfal mentén szab helyet; a nagy homokpusztát pedig felmetéltéglalakú házhelyekké, párhuzamosan haladó egyenes és széles uccákká s helyet hagy a terek számára is.

A plánum szép volt. Most már csak realizálni kellett a tervet. A dolog nem ment olyan könnyen, mint hitte. Hamarosan kiderült, hogy tervével egyedül áll. Mindenki ellene van, akinek beleszólása van a dologba. Kiderült, hogy József császár nem akar új várost, mert Pest neki úgyis üntig elég nagy; a „Hunderterek”: a József császár korabeli városatyák testülete, nem akart vásárteret a kapukon kívül. A császár azért ellenzte a város megnagyítását, mert attól félt, hogy Pest népessége annyira megnő, kereskedelmé anyira megerősödik, hogy egyszer majd komoly konkurenciát fog csinálni Bécs keres-

kedelmének. A százastanács pedig — melynek tagjai hatalmas céhmesterek és gazdag mesteremberek és kereskedők — azért tiltakoztak az új vásárter ellen, mert benn a Belvárosban, a falakon belül, a szűk uccákban a pesti civisek voltak az urak. Országos vásár idején az ő sátraik kerültek a legjobb helyre; ellenben félt, hogy a falon kívül a tervezett új, tág vásárteren, jó helyre kerülne az idegenek is és komoly versenyre kelnek a helybeliekkel.

Megindult az aktaháború. De Schilson nem engedett és Schilson győzött. Az új vásárteret a mai Erzsébet tér helyén csinálták meg és az új vásárter körül épült fel az új város. Három esztendő alatt kellett házat építeni a licitáción vásárolt telkekre és 140 esztendővel ezelőtt az első lakóház, Kemnitz János emeletes háza, már fel is épült.

Igy indult meg a Lipótváros karrierje.

EGY VÁROS SZÜLETÉSE

1790-ben, — egy évvel azután, hogy kitört a francia forradalom, — a kicsiny Pestváros egyhangú életébe két nagy újítás szólott bele és indította meg a fejlődés és a modernizálódás folyamatát. Az egyik nagy dolog, amelyet a kortársak érdemesnek tartottak a feljegyzésre: az uccai világítás bevezetése volt. Az első uccai olajmécseseket akkor gyújtották meg először a Belváros uccáin. A másik reform, mely jelentőségében és hatásában talán még az olajmécseseket is lepálta, az volt, hogy a magistratus eltöltötte a juhok legeltetését a város belsejében. Ezek a reformok voltak a hírnökei és beharangozói annak, ami azután következett: az evolúciónak, a Lipótváros megszületésének. Előbb a városfalak, a bástyák és a városkapuk omlottak le, azután egymásután épültek fel az új uccasorok és az emeletes házak. Legelőbb az új vásárteret, a mai Erzsébet teret építették körül nagy, udvaros, emeletes házzal, hogy a városok temérdek portékáját, szekerét, lovát legyen hová elszállásolni. Akkor keletkeztek Pesten az első nagy bérházak: az Orczy-ház, az Ürményi-ház, meg a Marokkói-ház. Akkor indult meg — József császár halála után — Pest felé a beözönlés, az idegenek nagy inváziója, mely nagy lakásszükséget és lakásdrágaságot támasztott, később pedig valósággal építési lázt idézett elő. Volt még valami, ami szárnyat adott ennek az építkezési láznak. Ez a valami az infláció volt, melyet 1811-ben és 1816-ban letört ugyan a devalváció és a pénzstabilizálás, de közben felépült a fél Lipótváros. A másik felét pedig ama Verschönerungs Kommission nevű intézmény irányítása mellett építették fel, mely intézménynek József nádor volt az elnöke és amely 1808-ban kezdte meg a működését. Új, nagyszerű építészeti támadtak; Polácz Mihály, Hild József, Hofrichter, meg a többi, akik klasszicizáló köntösbe öltöztetett házsorokat építettek a Dunapartra, a Dorótya uccába, a Nádor uccába, meg a Sas uccába, az újjgazdagoknak. Háborús konjunktúra volt ez, mely egyeseknek alkalmat adott rá, hogy megtollasodjanak, de alkalmat adott arra is, hogy a szunnyadó energiák feltámadjanak; a tehetségek érvényesüljenek és „a nagy vadászterületeken”. Pest egykori homoksivatagának a hátán, lerakhassák a magyar ipar és kereskedelem fundamentumát.

AZ ÚTTORÓK

Egy napon — most 108 esztendeje annak — a Diéta egyik kerületi ülésén megjelenik egy nyalka katonatiszt, Széchenyi István nevű, aki idegenes kijetéssel, rövid magyar beszédet mond és egyévi jövedelmét ajánlja fel a magyar nyelv pallérozására. Akinek 1825-ben még szinte nehezére esik a magyar beszéd; öt év múlva már magyar nyelvű brosurát ír „Hitel” címen; és ez a röpirat felforgatja az egész országot; megzavarja a szunnyadó lelkeket és végeredményben arra vezet, hogy megszületnek a magyar hiteltörvények, megszületik a magyar váltó és ami ennél is fontosabb, megszületik a hitel. Ugyanez a Széchenyi addig agitál, addig lázít és szes-